

106078967?utm_source=biz.ligazakon.net&utm_medium=news&utm_content=bizpress01

2. Постанова Верховного Суду від 2 липня 2019 року, судова справа № 910/15484/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83000592>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-89>

ПРО МОЖЛИВІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАВДАТКУ ЯК ВІДСТУПНОГО

Гелецька Ірина Олександрівна

*кандидат юридичних наук, заступник директора з навчальної,
наукової роботи та міжнародного співробітництва
Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна*

Загальновизнано, що одним із невіршених питань у цивільному праві є питання щодо можливості застосування завдатку як відступного із визначенням наслідків такого застосування.

Значення відступного може бути надано завдатку, втрата якого особою, яка його надала або повернення у подвійному розмірі особою, яка його отримала вважається реалізацією права сторони «відкупитися» від основного зобов'язання. Такий висновок зазвичай аргументують змістом ч. 2 ст. 571 Цивільного Кодексу України (далі – ЦК України) [1], який встановлює обов'язок сторони, винної у порушенні зобов'язання відшкодувати другій стороні збитки в сумі, на яку вони перевищують розмір (вартість) завдатку, якщо інше не встановлено договором. Під «іншим» якраз і розуміють те, що розмір відповідальності зазвичай обмежується сумою завдатку, яка розглядається в якості наперед визначеного розміру збитків. Сторони мають право домовитися про обмеження відповідальності розміром завдатку без права на додаткову компенсацію непокритих цією сумою збитків. Такий завдаток прийнято вважати відступним, оскільки він представляє собою суму, заплативши яку, від зобов'язання можна відмовитися. Але перетворення завдатку у відступне послаблює його забезпечувальну функцію, оскільки його розмір не завжди відповідає розміру фактично завданих збитків. Крім того, намір сторін наперед визначити межі відповідальності виключно розміром завдатку, може свідчити про їх невпевненість у бажанні виконувати зобов'язання.

Таким чином, у разі обмеження відповідальності сторін виключно розміром завдатку, без можливості стягнення збитків понад вартість завдатку, останній набуває форми відступного. Але чи доцільно змішувати ці самостійні цивільно-правові категорії. Головна мета завдатку – це забезпечення виконання цивільно-правового зобов'язання, відступне ж служить однією з можливих підстав припинення цивільно-правових зобов'язань. Зрозуміло, що наслідки, застосування цих категорій абсолютні різні.

Практика іде тим шляхом, що втрата завдатку співпадає з припиненням зобов'язання. Але положення ч. 1 і ч. 2 ст. 571 ЦК України втрату завдатку або повернення його у подвійному розмірі закріплюють як наслідок порушення зобов'язання, забезпеченого завдатком. І лише ч. 3 цієї ж норми наголошує на можливості повернення завдатку у разі припинення зобов'язання до початку виконання або внаслідок неможливості його виконання.

Слід підкреслити, що завдаток одночасно виступає і формою (мірою) цивільно-правової договірної відповідальності, так як встановлюється сторонами договірних відносин з метою забезпечення виконання зобов'язання шляхом стимулювання боржника до його належного виконання. Якщо ж це не спрацювало, і боржник порушив зобов'язання, він втрачає завдаток, що є додатковим обтяженням до його основного зобов'язання, яке має бути виконаним, оскільки в силу забезпечення обов'язки боржника не зменшуються, а навпаки, збільшуються. Таким чином, законом не встановлено інше, втрата завдатку особою, яка його видала, або сплата подвійної вартості завдатку особою, яка його отримала, не припиняють зобов'язання, забезпеченого завдатком, а значить, і не звільняють сторін від необхідності його виконання.

За положеннями діючого цивільного законодавства завдаток навряд чи можна розглядати як відступне, яке вимагає домовленості сторін щодо надання певного майнового блага саме «взамін виконання», та яке може бути підставою припинення зобов'язання. В юридичній літературі традиційно виділяють наступні ознаки завдатку: 1) він слугує доказом укладення договору, який він одночасно забезпечує; 2) він виступає одночасно і способом платежу, і способом забезпечення, а тому основне зобов'язання після втрати завдатку (або його повернення у подвійному розмірі) саме по собі не припиняється; а якщо ж і припиняється, то не в силу завдатку, а з інших причин.

Якщо ж розглядати завдаток у якості відступного, то хіба у разі, якщо сторони у самому тексті договору, забезпеченого завдатком встановили, що їх зобов'язання може бути припинено переданням відступного замість виконання, і що таким буде саме грошова сума або рухоме майно, що передане як завдаток, або передача стороні подвійної суми завдатку у разі, якщо відступає від договору сторона, яка отримала завдаток.

Забезпечувальний механізм завдатку полягає у тому, що сторона, яка відповідає за порушення зобов'язання, несе майнові втрати в розмірі суми

завдатку. Але якщо завдаток застосовується як відступне, то з припиненням зобов'язання сторона не матиме права на відшкодування збитків, а саме це передбачено у ч. 3 ст. 571 ЦК України. Ця норма декларує завдаток як форму (міру) цивільно-правової відповідальності, застосування якої не припиняє, а обтяжує існуюче зобов'язання. Втрата завдатку та стягнення збитків поряд із належним виконанням зобов'язання відповідають призначенню цивільно-правової відповідальності.

З рештою, щоб сума завдатку стала відступним, необхідне прийняття її в якості відступного саме стороною, права якої порушено внаслідок невиконання зобов'язання. Тому зміст припинення зобов'язання втратою завдатку наданням відступного полягає не в умові договору, що обмежує відповідальність, а виключно у бажанні сторін скористатися або не скористатися вартістю завдатку як відступного.

Відступне як підстава припинення зобов'язання полягає у передачі майна, робіт, грошей, послуг чи інших благ заміни його виконання. Воно засноване на домовленості сторін зобов'язання, відповідно до якої встановлюється розмір, строки і порядок такої заміни. Характерним для відступного є те, що строк передання відступного може бути встановлено лише до настання строку виконання основного зобов'язання, а порядок передання відступного не може включати у будь-якій формі дії боржника з передачі усього або частини відступного після настання строку виконання основного зобов'язання. Таким чином, передання відступного не тільки припиняє зобов'язання, але й звільняє боржника від його виконання.

Завжди має бути чітке розмежування у контексті того, чи наявна домовленість між сторонами зобов'язання щодо його припинення наданням відступного, яким може виступати завдаток, чи іде мова саме про втрату завдатку боржником як міру цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язання.

Сторони завжди можуть припинити зобов'язання переданням відступного незалежно від того, забезпечене воно завдатком чи ні. Виключно їх домовленість є в основі прийняття рішення про передачу завдатку як відступного для припинення зобов'язання, а не застосування завдатку в якості забезпечення його виконання. Саме сторони договору уповноважені приймати рішення щодо припинення зобов'язання чи ставити вимогу примусового застосування щодо порушника мір відповідальності. Відтак, якщо сторони у договорі про завдаток не передбачили умови про можливість припинення зобов'язання на випадок його порушення відступним у формі переданого завдатку або не включили умову про це до основного договору, втрата завдатку зобов'язання припиняти не може.

Однозначної відповіді на питання щодо припинення зобов'язання втратою завдатку і сьогодні немає. Завдаток у його значенні способу забезпечення виконання зобов'язань, навпаки, саме не застосовується, якщо припиняється основне зобов'язання. Згідно з ч. 3 ст. 571 ЦК у разі

припинення зобов'язання до початку його виконання або внаслідок неможливості його виконання завдаток підлягає поверненню. Таке повернення є цілком логічним, оскільки немає самого забезпеченого ним правовідношення, а відсутність економічних наслідків і повернення пояснюється тим, що ця сума перестала виконувати функції завдатку.

Таким чином, ототожнювати завдаток із відступним можливо хіба у тому випадку, якщо в самому договорі про завдаток передбачено втрату завдатку (повернення його подвійної суми) у якості переданого відступного, яке і припиняє зобов'язання.

При передачі відступного кредитор отримує від боржника те, що еквівалентне виконанню зобов'язання, тобто можна говорити, що зобов'язання припиняється його належним виконанням. При застосуванні завдатку у разі порушення боржником договору кредитор отримує тільки суму завдатку, що аж ніяк не може прирівнюватися до виконання зобов'язання, яке припиняється внаслідок розірвання договору.

Література:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-287-9-90>

МАТЕРІАЛЬНІ ТА ФОРМАЛЬНІ УМОВИ ШЛЮБУ

Достдар Руслана Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри морського та господарського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Кочієру Катерина Іванівна

студентка факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Одним із найважливіших напрямів сучасної держави є реформування внутрішнього законодавства, що сприяє його наближенню до світових стандартів демократичної держави. Здебільшого, в багатьох державах правові норми регулювання шлюбно-сімейних відносин мають історичні і релігійні коріння, звичаї і традиції, що і є основою нормативно-правових актів та відображають специфіку менталітету народу та держави. В сфері